

TINJAUAN PERANAN KOMUNIKASI DALAM PEMBANGUNAN (Kefahaman Menggunakan Komunikasi Fizikal dan Interpersonal dalam Pembangunan)

oleh

Wan Firuz Wan Mustaffa
BA(USM), M Sc (Wisconsin)

Pengenalan:

Penggunaan komunikasi yang sistematik untuk mencetuskan pembangunan nasional telah menjadi satu sasaran perhatian bagi sarjana-sarjana komunikasi dan juga pengamal-pengamalnya, ahli-ahli perancang pembangunan serta juga orang-orang yang membuat keputusan di peringkat nasional. Satu perkara yang menarik minat dan perhatian ialah bagaimana segala bentuk-bentuk komunikasi yang ada itu boleh digunakan untuk membawa lebih penyer-taan manusia didalam proses perubahan sosial yang bertujuan untuk menimbulkan perseimbangan manfaat-manfaat ekonomi dan sosial. Tujuan kertas kerja ini ialah untuk menjadi latar kepada peranan yang secara profensinya dapat dimainkan oleh komunikasi di dalam pembangunan. Kertas kerja ini tidak-lah bersifat definitif, dan tujuannya hanyalah untuk memperkembangkan perbincangan, dasar kepada ide-ide yang telah dibangkitkan. Ekoran dari ini diharapkan soalan-soalan lanjutan boleh ditimbulkan bagaimana komunikasi boleh di-gunakan dengan secara optima di dalam proses pembangunan negara kita.

Kertas kerja ini mengandungi tinjauan terhadap kehendak-kehendak pembangunan, potensi peranan komunikasi di dalamnya kefahaman penggunaan Komunikasi Media dan Interpersonal serta peranan-peranan asas yang harus ada pada agen pembangunan.

Apakah ertinya pembangunan?

"Pembangunan bolehlah dianggap sebagai satu proses yang kompleks untuk meningkatkan lagi

keadaan sosio-ekonomi agar dapat mencapai kualiti hidup yang lebih baik untuk semua. Perubahan konsep pembangunan ini akan melibatkan perubahan dalam banyak dimensi hidup, meliputi perubahan-perubahan struktur dan fizikal dalam persekitaran untuk mengorientasikan semula norma, nilai dan sikap samada di peringkat masyarakat atau individu."

(Shamsudin Rahim, 1980:2)

Pembangunan lebih daripada hanya memberikan pendapatan kapita yang tinggi tetapi pendapatan-pendapatan ini haruslah di seimbangkan dengan usaha-usaha untuk mencapai kedudukan sosial yang setara. Dalam konteks negara kita pengagihan pendapatan bukanlah hanya ditujukan kepada sesuatu kelompok masyarakat tetapi usaha-usaha pembasmian kemiskinan dijalankan di kalangan berbagai kaum yang boleh ditakrifkan sebagai miskin.

Keperluan Pembangunan

Keperluan-keperluan pembangunan boleh dilihat dari sudut-sudut antarabangsa, kawasan-kawasan serantau serta dari segi perspektif nasional. Dalam tahun 1976, Club of Rome memberikan informasi yang berikut:—

"We have today about two-thirds of mankind living — if it can be called living — on less than 30 cents a day. We have today a situation where there are about one billion illiterate people around the world, although the world has both means and technology to spread education. We have nearly 70% of the children in the third world suffering from malnutrition although the world has the resources to feed them. We have maldistribution of the world's resources on a scale where the industrialised countries are consuming about twenty times more of the resources per capita than the poor countries. We have a situation where, in the Third World, millions of people toil under a broiling sun from morning till dusk for miserable rewards or premature death without ever discovering the reasons why."

Majallah *Fellowship* telah juga memberikan gambaran yang sama:

"Jika sekiranya kita anggap dunia ini sebuah perkampungan yang besar yang mempunyai 100 orang penduduk, 70 orang daripada mereka tidaklah boleh membaca secara functional dan hanya seorang saja akan mempunyai pendidikan dari maktab. Lebih daripada 50 orang akan menderita akibat kekurangan makanan dan lebih daripada 80 orang akan tinggal di dalam rumah-rumah yang dianggap robek."

"Jika sekiranya dunia ini satu perkampungan luas yang mempunyai 100 orang penduduk, 6 daripada mereka akan menjadi orang-orang Amerika. 6 orang ini akan memperoleh setengah daripada pendapatan keseluruhan kampung tersebut dan 94 orang yang lain akan terpaksa bergantung hidup mereka ke atas bakinya."

"Bagaimanakah 6 orang yang kaya ini boleh hidup tenteram di kalangan jiran-jiran mereka. Nescaya mereka akan mempertahankan diri mereka daripada 94 orang yang lain. Boleh jadi mereka akan membelanjakan bagi seseorang wang yang lebih untuk pertahanan tentera berbanding dengan wang yang dibelanjakan bagi keseluruhan pendapatan perseorangan orang-orang lain."

Gambaran di atas menunjukkan keadaan situasi dunia. Keadaan ini memberi justifikasi kepada kita untuk menjalankan pembangunan dengan lebih gigih lagi.

Di peringkat seranta pula keadaan kemiskinan berbeza di antara satu negara dengan satu negara yang lain. Tapi satu perkara yang menonjol ialah kekurangan keperluan perumahan untuk berteduh. Mengikut laporan daripada ILO, dalam tahun 1971 negara-negara Asia mempunyai 500,000 buah rumah-rumah dan 100,000 orang tinggal ditepi-tepi jalanraya. Laporan ini menyatakan lagi bahawa bagi tiap-tiap 1,000 orang penduduk sebanyak 8 sehingga 10 buah rumah mestilah dibina hanya untuk mempertahankan kedudukan sekarang. Tetapi

di kebanyakan negara-negara yang sedang membangun di Asia hanya sebanyak 3 buah rumah telah dibina bagi tiap-tiap 1,000 orang penduduk. Keperluan perumahan sudah tentunya bertambah mengikut pertambahan penduduk. Agensi-agensi *United Nations* telah menganggarkan bahawa dalam masa 1970-1980, 55.6 juta buah rumah di India, 13.2 juta di Indonesia, 15.5 juta di Pakistan dan 7.9 juta di Sri Lanka haruslah dibina bagi menampung kehendak-kehendak semasa. Dalam jarak masa 1960-1970 meskipun angka-angka ini lebih rendah, hanya $\frac{1}{4}$ sahaja bilangan keperluan unit-unit kediaman ini dapat diadakan.

Laporan ILO itu juga menyatakan bahawa perkhidmatan kesihatan di kebanyakan negara-negara Asia sangatlah tidak mencukupi. Nisbah penduduk-penduduk bagi seorang doktor juga sangatlah memeranjatkan. Contohnya, di Nepal nisbahnya ialah 50 ribu orang bagi seorang doktor dan lebih daripada 20 ribu orang di Indonesia, Filipina dan Afghanistan.

Makanan juga menjadi satu masalah besar di Asia. ILO melaporkan bahawa di kebanyakan tempat di Asia keperluan makanan harian tidak mencukupi daripada tahap yang diperlukan. Di Bangladesh, Afghanistan, Indonesia, Filipina dan Thailand, keperluan harian purata hanya tercapai di antara 80% dan 90% kehendak-kehendaknya dalam 1969 dan 1971. Hanya tujuh daripada 20 negara-negara Asia mencapai tahap yang diperlukan mengikut kadar puratanya. Tetapi angka-angka ini ketara sekali tidak menunjukkan kepada kita adanya sebilangan besar manusia yang hidup di bawah purata yang dinyatakan.

Di negara kita, satu daripada masalah terbesar ialah mewujudkan cara-cara menyatu dan memulihkan tanah penduduk dan kerajaan supaya mencapai tahap pengeluaran yang sempurna. Diantara 1957-1972 lebih kurang 780,000 hektar atau 1.9 juta ekar telah dimajukan. Banyak kawasan-kawasan getah pekebun kecil, kelapa sawit juga padi telah dimajukan. Pembangunan tanah ini telah dijalankan oleh beberapa agensi-agensi tertentu samada di peringkat federal, negeri atau swasta. Daripada

1961-1975, FELDA misalnya, telah memajukan hampir 3 juta hektar tanah-tanah kerajaan telah menempatkan lebih kurang 37,000 keluarga.

Bagaimanapun di tahun-tahun kebelakangan ini terdapat satu trend di mana kadar pengangguran itu semakin bertambah. Daripada 1962-1970 kadar pengangguran telah bertambah daripada 6% ke 8%. Walaupun banyak pekerjaan-pekerjaan telah diwujudkan pengangguran dalam tahun 1975 berada pada tahap 7.6%. (Rancangan Malaysia Ketiga 1976, m.s. 78). Bagaimanapun angka-angka ini menunjukkan pengangguran yang bersifat *active* dan kemungkinannya angka pengangguran sebenarnya agak lebih tinggi.

Data yang diperolehi mengenai pendapatan menunjukkan bahawa pendapatan purata telah meningkat dalam tahun 1957 daripada R\$220.00 kepada R\$275.00 dalam tahun 1970. Tetapi kini, ratio yang telah digunakan untuk menentukan ketidakseimbangan pendapatan telah meningkat daripada 0.421 dalam 1957 kepada 0.499 dalam 1970. Ini menunjukkan bahawa jurang pendapatannya semakin membesar. Dalam jarak masa yang sama juga kurang daripada 30% penduduk mempunyai pendapatan yang lebih tinggi daripada pendapatan purata.

Dalam 1957-1970 pendapatan bagi orang-orang India meningkat dengan kadar 12% tetapi pendapatan puratanya menurun. Pendapatan purata orang-orang Melayu meningkat dengan kadar 22% sejak tahun 1957 tapi dari segi pendapatan purata, pendapatan orang-orang Melayu masih lagi di belakang. Pendapatan purata orang-orang Melayu ialah \$125.00 dalam 1957 dan \$152.00 dalam tahun 1970, sementara bagi orang-orang India pula \$213.00 dan \$239.00. Pendapatan purata orang-orang Cina ialah daripada \$260.00 kepada \$337.00 (Lim 1974-20). Dalam tahun 1970-1980 pendapatan purata orang-orang ini telah meningkat dengan pesatnya iaitu lebih kurang \$500/- bagi orang-orang Melayu, \$700.00 bagi orang-orang India dan lebih \$1000.00 bagi orang-orang Cina. Justeru data ini menunjukkan bahawa pendapatan orang-orang Melayu masih lagi berada di peringkat yang rendah.

Di dalam kajian-kajian sosio-ekonomi yang dijalankan di kawasan-kawasan pendalaman di Pahang, Perak dan Kedah, didapati pendapatan purata penduduk-penduduknya masih lagi kurang daripada \$300/- sebulan (Firuz, 1979-80)

Di bawah rancangan Malaysia Pertama dan Kedua pembangunan diertikan sebagai pemberian *infrastruktur*, pembinaan jambatan-jambatan, jalan-jalanraya, dewan-dewan orang ramai, sekolah-sekolah, sistem pengairan dan lain-lain lagi telah diadakan. Hanya sedikit perubahan saja terdapat di dalam struktur sosial, politik dan ekonomi. Pembangunan dengan erti kata memberikan input-input yang seimbang dan melibatkan proses penyertaan dan membuat keputusan telah tidak mendapat perhatian yang wajar. Justeru cara ini hanya memberi manafaat kepada golongan-golongan yang mempunyai kemampuan untuk menerima rancangan-rancangan pembangunan yang diedarkan. Tetapi dalam dekad 60an, gambarannya telahpun berubah, dan kerajaan telah mengambil langkah-langkah yang tertentu untuk memulakan usaha-usaha terhadap jenis pembangunan yang memperseimbangkan kehendak-kehendak sosial, politik dan ekonomi.

Walaupun pembangunan cara infrastruktur ini mempunyai banyak kelemahannya tetapi operandi ini telah menghasilkan jalinan jalan-jalan, jambatan-jambatan dan juga pusat-pusat kesihatan yang banyak, dan antara kebanyakannya, daripada tahun 1957-1970, kadar kematian bayi telah menurun sebanyak 50%. Ini adalah disebabkan oleh kemajuan yang pesat dalam segi memberikan fasilitas yang diperlukan untuk menjaga ibu dan anak.

Umumnya peluang-peluang untuk mendapatkan kemudahan pelajaran dan kesihatan boleh dikatakan sekadar memuaskan saja, tetapi disetengah-setengah tempat keperluan ini adalah sangat-sangat diperlukan. Hanya 25% penduduk-penduduk luar bandar mempunyai bekalan letrik dan 32% mempunyai pembekal air paip. Malaysia memerlukan 2,193 kkal bagi seseorang untuk sehari, dan kadar kekurang kalori ini hanya terdapat di kawasan pendalaman sahaja.

Apakah pembangunan luar bandar ini menjadi sesuatu yang bersifat *'welfare oriented'* menjadi satu pertanyaan yang harus dipertikalkan oleh kita semua. Penyaluran infra-struktur asas dan perkhidmatan sosial ke dalam kawasan kampung boleh menimbulkan sikap *tunggu dan menerima* bantuan daripada Kerajaan di kalangan orang-orang luar bandar. Encik Mohd. Nor Ghani ada menyatakan bahawa:

"the very consciousness of the fact that something must be done as quickly as possible, often thrown us into a more dangerous threat. It can result in a government bureaucracy attempting to do everything for the poor in the best possible manner, while the poor themselves sit back and wait impatiently for government programmes to bring them progress and prosperity. They become the spectators of development rather than active participants in the total process of change."

Justeru, tegasan ini memberi implikasi terhadap potensi peranan yang dapat dimainkan oleh komunikasi dalam proses menyelaraskan penyertaan rakyat dalam rancangan-rancangan pembangunan kerajaan.

Tugas komunikasi bukan sekadar memberi penerangan dan mendapat sokongan rakyat, tetapi menggerakkan rakyat supaya dapat bersama-sama memainkan peranan utama dalam proses perubahan.

Lebih khusus lagi penyertaan ini adalah untuk menimbulkan:—

- keseimbangan dalam pengagihan informasi dan kaedah sosio-ekonomi.
- dalam aspek pembangunan sendiri
- penggunaan sumber-sumber tempatan
- penyatuan sistem-sistem moden dan tradisi supaya modenisasi yang diwujudkan itu adalah merupakan gabungan idea lama dan baru bersesuaian dengan pola-pola dan kebudayaan tempatan.

Konsep Penyertaan

Dari segi komunikasi penyertaan bukanlah hanya menimbulkan perasaan cebur diri tetapi

menolong orang-orang kampung berkelakuan sebagai *implementor-implementor*, yakni menerima inovasi-inovasi yang khusus dalam kehidupan mereka atau teknik-teknik pengeluaran, yang juga menjadi tujuan asas pelancaran projek-projek ini. Penyaluran input-input material boleh menjadi satu faktor yang penting di dalam pembangunan luar bandar tetapi ketara sekali bahawa input-input material ini saja tidak memberi perhitungan tentang pembangunan manusia. Maka dengan itu sesuatu strategi pembangunan yang dirancang haruslah mengajar manusia untuk memahami, menerima serta menggunakan input-input ini dengan penuh disiplin dan bersungguh-sungguh.

Masalah yang timbul di sini ialah perkara ini mungkin disedari dan diamalkan oleh pegawai-pegawai atau ahli-ahli didalam sesuatu sistem pembangunan sahaja tetapi di peringkat *clientele* banyak terdapat masalah-masalah disiplin dan sivik di kalangan orangramai dalam masa menggunakan kemudahan dan alat-alat yang dibantu oleh kerajaan dalam proses pembangunan keadaan sosio-ekonomi. Tempat-tempat yang menjadi sasaran salahgunaan ialah seperti pondok-pondok telefon, alat-alat sekolah, lif di rumah-rumah pangsa, taman-taman permainan, balai-balairaya dan tandas-tandas awam. Kejadian-kejadian seperti ini sangat-sangat merugikan pihak kerajaan yang telah membelanjakan wang dengan begitu banyak bagi faedah kemudahan dan kesenangan ramai. Proses menganalisa untuk mengetahui faktor-faktor yang menyebabkan perkara-perkara begini mempunyai sifat-sifat yang *integrated* dan kompleks dan memerlukan perhatian selidik empiri pada satu-satu bidang masalahnya. Dan selidik-selidik ini haruslah boleh memberikan gambaran faktor-faktor yang boleh dijadikan asas untuk digubalkan peranan-peranan yang dapat dimainkan oleh agen-agen pengembangan Jabatan Penerangan dengan lebih berkesan lagi.

Perancangan Komunikasi

Sebaik-baik saja sesuatu pelan perancangan itu di luluskan *keseluruhan projek itu adalah bergantung kepada pengendalian informasi dan*

komunikasi untuk mencapai kejayaannya, bagi membolehkan masyarakat-masyarakat luar bandar mengadap tarikan diri dalam masa perubahan hidup mereka. Komunikasi harus ditumpukan kepada:

- a. apakah jenis kumpulan-kumpulan manusia yang mahu dituju?
- b. di mana?
- c. bagaimanakah perhitungan masanya?
- d. apakah informasi dan teknik-teknik yang khusus yang harus disampaikan?
- e. dengan menggunakan media apa?
- f. apakah alat-alat dan input-input informasi yang lain yang harus digunakan?
- g. dihasilkan oleh siapa?
- h. berapakah anggaran perbelanjaan proses komunikasi ini?
- i. apakah kos itu boleh dibiayai?

Komunikasi Dalam Perkhidmatan Awam

Bolehlah dinyatakan di sini bahawa komunikasi kepada perkhidmatan awam merupakan langkah pertama dalam proses pelancaran informasi. Yang dimaksudkan ialah pegawai-pegawai perkhidmatan awam yang berada di semua peringkat dalam hirarki birokrasi kerajaan, iaitu daripada kerajaan pusat, kerajaan-kerajaan negeri seterusnya kepada peringkat-peringkat jajahan mukim dan perkampungan. Mereka ini seringkali tidak menerima informasi berkenaan dengan pelancaran sesuatu projek pembangunan. Apa yang selalu berlaku ialah sesuatu isu itu hanya diberitahu menerusi kertas-kertas yang distensilkan sahaja. Sekiranya ada perjumpaan yang diatitkan, pegawai-pegawai yang menghadiri perjumpaan itu kemudiannya meninggalkan majlis tersebut dengan tidak menerima apa-apa jenis *material* untuk disampaikan kepada pegawai-pegawai di bawah tahapnya. Beginilah seterusnya. Jadi apabila proses informasi yang penting itu sampai kepada pegawai pengembangan tempatan, kebanyakan dari informasi-informasi tersebut telah hilang dalam proses perjalanannya. Kebanyakan daripada kelemahan-kelemahan dalam proses implementasi dikatakan ujud daripada berbagai-bagai faktor, tetapi masalah sebenarnya bolehlah dikatakan berpunca daripada kekurangan

perancangan komunikasi perkhidmatan awam yang khusus. Selalunya kegagalan itu timbul oleh kerana tiada siapa yang memberitahu kepada mereka *apa* yang harus digembelinkan, *dengan siapa, dimana, bila* dan *bagaimana* satu proses komunikasi itu harus berlaku. Di kalangan negara-negara yang membangun, UNDP/UNICEF pernah menolong Indonesia menyediakan satu *package* yang cukup mengenai material-material orientasi, yang berupa bahan-bahan cetak slide serta juga filem 16mm, yang dibentuk khusus untuk beratus ribu pegawai-pegawai perkhidmatan awam yang terlibat di dalam Program Penggunaan Pemakanan.

Komunikasi Dalam Latihan:

Kajian yang telah dijalankan oleh *UNPP Capacity study* telah menunjukkan bahawa kegagalan di dalam bahagian-bahagian latihan projek-projek pembangunan merupakan satu perkara yang sangat serius, dan diabaikan sekurang-kurangnya selama 20 tahun. Perkara ini juga menunjukkan kegagalan di dalam bantuan komunikasi yang dirancang. Walaupun pendapat-pendapat ada mengatakan bahawa masalahnya timbul oleh kerana pelatih-pelatih itu mempunyai tahap pelajaran yang rendah, tetapi bukti-bukti ada menunjukkan bahawa pencapaian dalam tahap pembelajaran boleh dihasilkan jika sekiranya tenaga-tenaga pengajarnya itu mempunyai *alat-alat media, letronik dan cetak yang dikeluarkan khusus untuk kursus, tenaga-tenaga pengajar dan juga pelatih-pelatihnya*. Biasanya jika sekiranya sesuatu projek itu di disertai dengan alat *audiovisual* untuk kursus-kursus latihan, tiada terdapat rancangan untuk menggunakan material-material *audiovisual* pada alat tersebut. Apa yang diperlukan ialah alat-alat yang dibentuk khusus untuk keperluan latihan bagi sesuatu projek itu; iaitu bagi tiap-tiap tahap latihan tersebut, dan pada tiap-tiap satu tahap dua jenis alat harus digunakan — *untuk kegunaan tenaga pengajar dan untuk kegunaan pelatih mempelajarinya dan membawanya pulang untuk memenuhi peranan-peranan komunikasi mereka. Alat-alat media ini boleh digunakan sebagai direct communication* di dalam kawasan-kawasan

kampung. Dari sini dapat dilahirkan satu implikasi iaitu keseluruhan kehendak-kehendak komunikasi haruslah dibentuk *sebagai satu program yang mempunyai bahagian-bahagian yang berkaitan*.

Komunikasi Kepada Komuniti Luar Bandar:

Alat-alat komunikasi seperti radio, filem, TV dan risalah-risalah yang disebar luar boleh menimbulkan iklim dan persepsi bahawa sesuatu perubahan itu boleh diwujudkan. Media Massa adalah penting dalam proses menimbulkan "perasaan untuk menyertai" di dalam satu-satu rancangan pembangunan.

Tetapi bukti-bukti daripada penemuan-penemuan kajilidikan menunjukkan bahawa untuk menghasilkan tahap *implementor* di kalangan komuniti luar bandar, *komunikasi massa haruslah di cantumkan dengan saluran-saluran komunikasi interpersonal yang harus terlatih dan mempunyai kewibawaan yang baik*.

Filem-filem yang digunakan untuk pembangunan luar bandar haruslah dihasilkan, diarah dan ditulis oleh ahli-ahli profesional yang *mengetahui* tentang selok-belok komunikasi pembangunan, serta juga orang-orang yang sensitif kepada kehidupan luar bandar. Filem-filem yang telah dibuat oleh seseorang yang hidup di bandar tidak mempunyai erti dalam proses penggunaannya kepada masyarakat desa. Filem-filem yang dibuat daripada negara-negara lain yang menunjukkan kebudayaan-kebudayaan asing, serta persekitaraan teknologinya tidak begitu berkesan dalam penggunaannya sebagai alat-alat penyokong yang utama mahupun sebagai alat-alat tunggal mengenai cerita yang dibawa. Contohnya, filem-filem mengenai ternakan kambing di Australia yang ditunjukkan kepada petani-petani yang membela kambing di Asia atau Afrika tidaklah menimbulkan banyak kesan. Filem-filem sebegini rupa hanya boleh digunakan pada peringkat lanjutan sahaja.

Kebanyakan daripada penyaluran informasi pembangunan diadakan menerusi unit-unit bergerak. Ini merupakan satu cara yang baik untuk sampai kepada masyarakat desa. Tetapi

apa yang dirasakan tidak betul ialah dikebanyakan negara, unit-unit ini telah digunakan oleh orang-orang lain daripada agen pembangunan tempatan, ataupun operasinya dijalankan tanpa pertolongan agen-agen tersebut. Walaupun arahan awalnya ialah untuk pegawai-pegawai kombi menjalankan penayangan filem dengan kerjasama agen pembangunan ataupun pegawai-pegawai kesihatan dan sebagainya, perkara ini jarang-jarang terjadi oleh kerana keseluruhan operasi unit bergerak ini adalah berasingan daripada infrastruktur pembangunan peringkat tempatan.

Projek-projek yang dirancang dengan menggunakan bantuan filem atau poster-poster hanya mendatangkan kesan sekiranya digunakan bersama-sama dengan agen-agen tempatan yang terlatih. Mereka ini akan boleh menunjukkan filem-filem ini dengan efektif dan kemudiannya diikuti dengan perbincangan. Agen ini akan mengetahui apakah peringkat kesedaran yang dicapai oleh orang-orang kampung; apakah masalah-masalah mereka; apakah halangan-halangan dan kemusykilan-kemusykilan yang mereka rasakan.

Kebanyakan agen-agen pembangunan tidak boleh menjalankan peranan pentingnya di dalam proses pembangunan jika sekiranya beliau dihantar kepada satu jajahan desa dengan tidak mempunyai apa-apa untuk berkomunikasi melainkan pembelajaran akademik beliau sahaja serta juga satu atau dua salinan risalah-risalah. Pengalaman ada menunjukkan kepada kita bahawa latihan formal ini ada menimbulkan halangan-halangan komunikasi. Ini adalah kerana pendekatan agen-agen ini kepada bahasa dan pengalaman orang-orang desa kerapkalinya tersangat asing. Kita harus memahami hakikat bahawa *disemua* sektor-sektor dalam pembangunan desa pegawai-pegawai pembangunan dan rakan-rakan mereka menjadi sebagai ahli-ahli *komunikator utama*. Dengan itu orang-orang ini haruslah disediakan dengan alat-alat media; walaupun murah haruslah cukup *untuk kegunaan dalam bidang tugas yang tertentu*. Latihan yang diberikan kepada agen-agen pembangunan pula haruslah merangkumi cara-cara penggunaan dan jagaan alat-alat tersebut.

Latihan-latihan dalam perkhidmatan harus mengandungi penilaian kegunaan alat-alat ini dengan produser-produkernya. Permintaan-permintaan mereka terhadap sokongan atau bantuan komunikasi haruslah diberikan pertimbangan utama.

Saluran Interpersonal

Penggunaan saluran-saluran interpersonal dalam pembangunan harus juga diserapkan dengan teori-teori ilmiah khususnya teori-teori komunikasi yang berkenaan di dalam sesuatu konteks difusi maklumat. Teori-teori ini adalah baik dicantumkan dengan pengalaman pengembangan untuk lebih menimbulkan keberkesanan komunikasi kepada mana-mana sasaran yang dituju. Antara lain teori-teori seperti Aliran Berperingkat, teori Difusi dan Ko-Orientasi boleh dijadikan asas dalam masa menjalankan proses penyebaran informasi atau inovasi di kalangan kumpulan-kumpulan sasaran. Misalnya teori aliran banyak peringkat mengatakan orang-orang di peringkat sistem penerima yang berpengaruh, ataupun lebih digelar 'pemimpin pendapat,' boleh digunakan sebagai satu insituasi penyaluran mesej atau sebagai orang perantara di antara Jabatan Kerajaan dan orang-orang tempatan. Mereka-mereka ini ialah seperti guru-guru tempatan, tok penghulu, tok imam atau ahli-ahli politik tempatan yang boleh menjadi *resource* bagi menentukan proses, buat penerimaan atau buat putusan mengenai maklumat-maklumat. Pengetahuan mengenai kelakuan komunikasi dan ciri-ciri sosio-demografi orang-orang ini disamping memperkayakan pengetahuan tentang keadaan dan bentuk komunikasi tempatan, boleh dipungut bagi tujuan-tujuan pembangunan Jabatan Penerangan.

Di peringkat sistem tempatan terdapat sistem-sistem atau unit-unit sosial atau politik yang telah wujud di kalangan komuniti-komititi yang sedang membangun samada secara formal atau tidak formal. Unit-unit ini ialah seperti JKKK, Koperatif-koperatif, pertubuhan-pertubuhan peladang, kelab-kelab belia, yayasan wanita atau cabang-cabang politik tempatan. Institusi-institusi tempatan ini memberikan

fungsi yang berguna, iaitu dengan cara menjadi satu mekanisme bagi pentadbiran pusat untuk menemui masyarakat tempatan. Jadi, menerusi saluran-saluran yang berlainan ini JKKK dan Pertubuhan Peladang dan Pertubuhan-pertubuhan an tempatan yang lainnya boleh memberitahu pihak atasan akan keperluan-keperluan dan masalah-masalah tempatan. Parti-parti politik tempatan menjadi saluran tambahan untuk memberitahu keperluan dan masalah tempatan. Adakalanya ketua-ketua tempatan ini tidak menghiraukan saluran-saluran *bureaucratic* tempatan tetapi terus mengadu masalah mereka kepada ahli-ahli politik negeri dan pusat. Di sudut yang lain pula institusi-institusi lokal ini boleh dijadikan saluran untuk menerangkan polisi *national* dan pengumuman-pengumuman kerajaan. Bagaimanapun, dalam satu kajian nasional yang telah dijalankan oleh Sim dan Yeo dalam tahun 1976, penemuan-penemuannya menunjukkan bahawa lebih dari setengah orang-orang di luar bandar tidak tahu siapakah orang-orang yang boleh dijadikan rujukan kepada perkara-perkara yang bersangkutan dengan masalah pertanian. Petani-petani didapati lebih menggunakan saluran-saluran yang tidak formal untuk mendapati informasi. Saluran-saluran yang sering dirujuk ialah seperti surau dan kedai-kedai kopi. Ketua Kampung dan penghulu merupakan sumber-sumber rujukan yang kuat di dalam kampung. Ini diikuti dengan orang-orang kerajaan dan kawan-kawan. Jadi implikasinya tidak ternampak satu korelasi yang tinggi antara organisasi-organisasi sosial dan penggunaannya sebagai saluran-saluran komunikasi. Tetapi bolehlah diandaikan bahawa kurang kegunaan ini bersabit dengan kurangnya intensiti/tekanan kepada usaha-usaha untuk melibatkan penyertaan orang-orang tempatan secara *involved* di dalam apa-apa jua aktiviti dan rancangan-rancangan kerajaan yang disalurkan menerusi unit-unit tempatan ini. Justeru ahli-ahlinya tidaklah begitu *committed* kepada pertubuhan-pertubuhan ini untuk dijadikan alat-alat kepada kemajuan hidup mereka. Implikasi yang lahir amat ketara sekali, iaitu:

- a. unit-unit komunikasi mestilah sampai kepada hirarki sosial yang paling akhir

di dalam masyarakat.

- b. Untuk melibatkan penyertaan masyarakat di dalam rancangan-rancangan kerajaan, maka lebih penyertaan di kalangan pegawai-pegawai harus lebih dahulu diperuntukkan kepada orang ramai.
- c. pemimpin-pemimpin pendapat baru yang boleh mewakili sosio-budaya, sistem-birokrasi, organisasinya haruslah ditantik untuk dijadikan *contact person* dengan pemimpin-pemimpin pendapat tempatan, ataupun dengan orang-orang ramai.

Proses penentuan prestasi dan kejayaan adalah sebahagian besarnya bergantung kepada proses penentuan dasar dan pelaksanaan sistem pengembangan Jabatan. Apakah Komunikasi Pembangunan boleh ditakrifkan seperti berikut

"The art and science of human communication applied to the speedy transformation of a country and the mass of its people from poverty to a dynamic state of economic growth that makes possible greater social equality and the longer fulfillment of the human potential."

(Quebral, 1973:25-28)

Dan apakah agen pengembangan itu boleh ditakrifkan sebagai berikut pula;

"Seorang yang terlatih (professional) yang bertindak untuk mempengaruhi keputusan inovasi (innovation decision) ke arah seperti mana yang dikehendaki oleh agensi-agensi perubahan yang berkenaan"

(Rogers, 1965:169)

Falsafah yang dinyatakan mungkin boleh menjadi dasar pelancaran strategi komunikasi kepada sasaran-sasarannya. Bagaimanapun, di dalam perangkaan tersebut banyak lagi yang boleh dianalisa dan dipertikaikan. Perangkaan-perangkaan konseptual ini haruslah diadaptasikan ke arah sesuatu yang boleh mendatangkan faedah sebenar dari segi pemakaiannya dalam konteks tempatan, dan penerimaannya tidak harus seratus peratus sebelum disesuaikan.

Sebagai Pegawai Wanita Penerangan, ahli-ahli Jabatan haruslah sedar bahawa bidang yang mereka terokai ini mempunyai tanggungjawab yang berat dan bidang tugas yang luas. Walaupun di dalam masa menjalani pekerjaan banyak cabaran dan pahit maung yang akan ditempuh, namun ketabahan hati dan sikap yang positif dan membangun haruslah ujud di kalangan pegawai-pegawainya. Kefahaman diri mereka terhadap tugas dan karier dan keyakinan diri terhadap pelaksanaan program-program komunikasi sudah pasti boleh menyokong usul-usul untuk mendampingi dan mendapatkan penyertaan dan penglibatan orang-orang desa dalam rancangan-rancangan pembangunan yang dilancarkan oleh kerajaan. Dan oleh kerana Bahagian Komunikasi Pembangunan ini khususnya mempersoalkan tentang masalah-masalah dan kehendak-kehendak komunikasi bagi faedah pembangunan, maka etoklah disenaraikan aspek-aspek kemahiran dalam komunikasi yang dipercayai boleh menolong memahami penggunaan komunikasi bersemuka (iaitu antara satu sama lain):

1. sebagai orang perantaraan yang mewakili agensinya, agen pengembangan mestilah bersikap sabar untuk meneliti dan mendengar segala masalah dan kehendak-kehendak yang dibentangkan oleh penerima-penerima. Mereka juga mestilah berupaya untuk memberi penerangan dan penjelasan kepada isu yang ditimbulkan oleh penerima berkaitan dengan maklumat-maklumat yang disalurkan menerusi saluran-saluran komunikasi yang diamalkan. Lanjutan ini, mereka haruslah membunyai kebolehan untuk menunjuk ajar di atas perkara-perkara yang berbangkit sekiranya perlu. Kesanggupan haruslah juga ada untuk menggunakan berbagai jenis alat-alat atau teknologi media, elektronik dan cetak untuk mengesankan informasi kepada *client* misalnya alat-alat pita rakaman dan slide.
2. Agen-agen pengembangan haruslah berketupayaan untuk menjadi orang-orang yang boleh membawa *feedback* dengan cepat dan berkesan kepada

organisasinya samada di peringkat bawahan atau atasan. Hasil daripada *feedback* ini, ia mestilah berkeupayaan untuk merancang program, pelaksanaan dan penilaian komunikasi berhubungan dengan bidang-bidang masalah yang telah dikemukakan oleh penerima-penerima. Ia juga perlu mengambil inisiatif untuk mencatat, atau merekod informasi dengan cepat dan tepat dan membuat laporan-laporan *ad-hoc* atau interim yang boleh menolong dalam proses pengubahan cara komunikasi. Ekoran dari sini beliau juga diharapkan dapat mencetuskan bekerja sama yang baik dengan lain-lain rakan sejawatnya di dalam bidang tugasnya.

3. Proses melaksanakan dan mengesan aspek-aspek sosio-komunikatif haruslah difakukan secara berterusan. Ini adalah kerana pengetahuan dan *feedback* yang cukup berkenaan dengan perjalanan sistem komunikasi akan dapat menentukan masalah-masalah dan cara-cara mengatasinya sebelum ianya dapat merebak. Justeru itu keupayaan untuk menjalankan penyelidikan tertentu kepada sasara-sasaran yang tertentu haruslah dilatih dan digalakkan di kalangan agen-agen pengembangan. Khususnya beliau boleh membentuk dan menjalankan kajiilidkan dalam bidang tugasnya. Beliau juga harus mengumpul data merekod dan mengtakrifkannya. Beliau seterusnya membuat penilaian samada informasi itu tepat atau tidak.

Peranan yang secara potensinya dapat dimainkan oleh PWP haruslah diukur mengikut perkara-perkara berikut:

- a. Skop atau bidang tugas yang dipertanggungjawabkan.
- b. Persaingan fungsi dengan pegawai-pegawai lelakinya.
- c. Dalam bidang-bidang fungsi yang ditetapkan sejauhmanakah mahu diadakan kerjasama dengan agensi-agensi pembangunan kerajaan yang lain.

Penutup

Kefahaman menggunakan alat-alat komunikasi fizikal dan interpersonal adalah bergantung kepada pengembelian dan perseimbangan, pengetahuan teori-teori dan model-model komunikasi dan korelasinya dengan pengalaman amalan-amalan pengembelian, serta juga dengan falsafah, fungsi dan masalah-masalah logistik yang terdapat di dalam Jabatan. Di samping itu bilangan, bidang tugas dan masalah, kumpulan, PWP yang pertama ini mungkin perlu dikaji semula untuk mencari struktur tugas dan tanggungjawab yang konkrit dan lebih menyeluruh supaya proses pelaksanaan dan pembangunan boleh memberi penuh erti dan kepuasan kepada semua pihak, sebolehnya dapat diwujudkan.

Bibliografi

1. Abdul Rahim, Samsudin — HUBUNGAN INTERPERSONAL DAN PEMIMPIN PENDAPAT DALAM KOMUNIKASI PEMBANGUNAN; Kajian Ilmiah, 1980.
2. Nor Ghani, Muhammad — "Dimensions of Poverty and Poverty Pradicating Programmes", Kertas-kerja 15-19 Mac, 1967.
3. Malaysia, Kerajaan — *Rancangan-rancangan Malaysia Pertama, Kedua, Ketiga* — Government Press, 1965, 1971, 1976, 1973, Kuala Lumpur.
The Treasury Economic Report, 1974-75, Treasury 1979, Kuala Lumpur.
4. Lim, Lin Lean, — "The Pattern of Income Distribution in West Malaysia," Geneva, ILO, July, 1974.
5. Turnbull, L.M. — *Public Health Papers* WHO of the UN, Rome, 1966.
6. Havelock, R.G. — "Training for Change Agents", University of Michigan 1973.
7. Jan Tinbergen Automy J. Dolman and Jan Van Ettinger — RESHAPING THE INTERNATIONAL ORDER, New York: New American Library, 1977 p.21
8. Fellowship, Februari 1974, — Benjamin V. Losare's "Reporting to the Imperatives of Change: The Case for Development Advertising", paper presented at the 12th. Asian Adverting Congress.
9. Childrens, Erskine and Vajrathon, Mallica — SUPPORT COMMUNICATION IN RURAL DEVELOPMENT PROGRAMMES.
10. Firuz, Wan — *Laporan Kajian Sosio-Ekonomi Bank Dunia* — FELCRA, di Kedah Perak dan Pahang, 1979, 1980.